Valiokunnan lausunto YmVL 3/2022 vp– E 127/2021 vp

Ympäristövaliokunta

Valtioneuvoston selvitys: E-kirje komission ja korkean edustajan tiedonannosta, joka koskee EU:n arktista politiikkaa

Suurelle valiokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston selvitys: E-kirje komission ja korkean edustajan tiedonannosta, joka koskee EU:n arktista politiikkaa (E 127/2021 vp): Asia on saapunut ympäristövaliokuntaan mahdollisia toimenpiteitä varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:
- arktinen ja antarktinen suurlähettiläs Petteri Vuorimäki, ulkoministeriö
- kansainvälisten asiain neuvos Henna Haapala, ympäristöministeriö

VALTIONEUVOSTON SELVITYS

Ehdotus

EU:n neljäs arktinen tiedonanto ”EU:n voimakkaampi sitoutuminen rauhanomaiseen, kestävään ja vauraaseen arktiseen alueeseen” julkaistiin 13.10.2021.

Valtioneuvoston kanta

Valtioneuvosto pitää komission ja korkean edustajan yhteistä tiedonantoa tärkeänä ja oikea-aikaisena. Tiedonanto vastaa hyvin valtioneuvoston näkemykseen siitä, että arktisen alueen haasteet tulee huomioida paremmin unionin toiminnassa. EU:n roolia ja panosta tarvitaan mm. ilmastonmuutoksen, luontokadon ja ympäristön pilaamisen torjumisessa sekä arktisen alueen nopean muutoksen ympäristöllisistä, taloudellisista ja geopoliittisista seurauksista johtuen. Valtioneuvosto pitää tärkeänä tiedonannon tavoitetta siitä, että ulko- ja turvallisuuspolitiikan lisäksi arktiset kysymykset huomioidaan kattavasti myös unionin useissa sektorikohtaisissa politiikoissa.

Ilmastonmuutoksen, vihreän siirtymän ja alueen väestön elinolosuhteiden parantamisen korostaminen EU:n tavoitteissa on linjassa Suomen kansallisen, valtioneuvoston kesäkuussa 2021 hy-

väksymän arktisen politiikan strategian kanssa. Valtioneuvosto pitää tärkeänä, että EU yhtäältä tunnistaa vahvan vaikuttajan roolinsa ilmastonmuutoksen ja luontokadon torjunnan globaalina edelläkävijänä, ja toisaalta huomioi oman ympäristöjalanjälkensä arktiselle alueelle, esimerkiksi mustan hiilen ja saasteiden kaukokulkeumien aiheuttajana ja alueen luonnonvarojen kuluttajana. Erityisen myönteistä valtioneuvoston mielestä on se, että tekstissä on nostettu esiin Pohjoisen ulottuvuuden ympäristökumppanuus (NDEP), ml sen ydinikkuna, jonka tavoitteena on puuttua Luoteis-Venäjällä Neuvostoliiton aikakauden ydinjätteisiin liittyvin riskeihin.

Suomelle on ensisijaista arktisen alueen säilyminen rauhanomaisena. Tiedonannossa tunnustetaan arktisten valtioiden päävastuu omien alueidensa osalta, samalla korostaen laajemman kansainvälisen yhteistyön merkitystä. EU:n osallistuminen arktisiin kysymyksiin on geopoliittinen välttämättömyys, sillä kansainvälispoliittiset ja sotilaalliset jännitteet muualla maailmassa heijastuvat myös arktiselle alueelle. Valtioneuvosto pitää tärkeänä, että alueen kehitystä tarkastellaan osana laajempaa turvallisuuspoliittista kontekstia. On tärkeää, että EU:n tilannekuvaa ja strategista ennakointia vahvistetaan ja kehitetään myös yhdessä kumppaneiden kanssa, ml. EU-Nato-yhteistyössä.

Tiedonannossa on huomioitu myös Barentsin alueella tehtävä yhteistyö ja Barentsin euroarktinen neuvosto (BEAC), jonka puheenjohtajana Suomi tällä hetkellä toimii. Valtioneuvoston mielestä Pohjoinen ulottuvuus ja BEAC tarjoavat tärkeän kanavan EU:lle olla mukana yhteistyössä pohjoisilla alueilla.

Mm. valtioneuvoston aloitteesta EU:n odotetaan osallistuvan aktiivisemmin Arktisen neuvoston työryhmien ja asiantuntijaryhmien työhön, mikä voi osaltaan luoda edellytyksiä EU:n tarkkailijastatuksen hyväksymiselle. Arktinen neuvosto ja sen työryhmien toimeenpanevat projektit tarjoavat kanavan rakentavaan yhteistyöhön, ml. Venäjän kanssa.

Sukupuolten tasa-arvo on keskeinen osa ihmisten hyvinvointia ja kestävää kehitystä myös arktisella alueella. Valtioneuvoston aloitteesta myös gender-kysymykset ja nuorison rooli on huomioitu arktisessa työssä.

Valtioneuvosto pitää hyvänä, että tiedonannossa on huomioitu alkuperäiskansojen merkitys arktisessa yhteistyössä, ja saamelaisten asema EU:n ainoana alkuperäiskansana. Valtioneuvosto pitää hyvänä terveys- ja terveysturvallisuuskysymysten kattavaa huomiointia tiedonannossa, mutta katsoo, että tämän tulisi sisältää myös arktisen alueen asukkaiden mielenterveyskysymykset.

Valtioneuvoston näkemyksen mukaan tiedonannossa esitetty komission toimiston perustaminen Grönlannin Nuukiin lisäisi osaltaan arktisten kysymysten painoarvoa EU:ssa. Toimiston avulla unioni pystyy aikaisempaa tehokkaammin kanavoimaan tukeaan myös alueen alkuperäiskansoille.

Tiedonanto korostaa perustellusti tieteellisen yhteistyön, erityisesti eurooppalaista polaaritutkimusta yhteen kokoavan EU PolarNet -yhteisön merkitystä. On tärkeää, että EU:lla on merkittävä rooli arktista aluetta koskevan tieteellisen tutkimuksen rahoittamisessa, mikä tulee tarjoamaan lisääntyviä mahdollisuuksia myös suomalaisille tutkijoille ja tiedeyhteisöille. Tiedonannon linja-

ukset tieteellisen yhteistyön suhteen ovat valtioneuvoston näkemysten mukaisia. On lisäksi hyvä, että tiedonannossa korostetaan koulutuksen merkitystä arktisen alueen asukkaiden kannalta.

Tiedonannon kirjaukset siviilivalmiuden ja pelastustoiminnan osalta sekä viittaukset unionin pelastuspalvelumekanismiin ovat kannatettavia. Valtioneuvosto korostaa pelastustoiminnan osalta erityisesti meripelastus- ja ympäristövahinkojen torjuntavalmiuksien kehittämistä Arktisen rannikkovartiostoyhteistyöfoorumin puitteissa. Valtioneuvoston näkemyksen mukaan on hyvä, että tiedonannossa painotetaan satelliittiteknologian hyödyntämistä arktisella alueella, ottaen huomioon alueen puutteellisen infrastruktuurin, pitkät etäisyydet ja lisääntyvät liikennevirrat. Satelliittijärjestelmien palvelutuotannon laadun ja saatavuuden varmistaminen pohjoisilla alueilla luo myös pohjan eri toimialojen modernille kehittämiselle ja uusien palveluiden synnylle.

Valtioneuvosto näkee, että merikysymysten, ml. merisuojelualueet, nostaminen tiedonantoon on merkityksellistä. Keskisen jääameren kalastusta rajoittava sopimus, mertensuojelualueet ja YK:n aavan meren suojelua edistävää sopimusta (BBNJ) koskevat neuvottelut on noteerattu keskeisesti, mikä indikoi meripolitiikkaan liittyvien kysymysten selkeää nousua unionin agendalla. Valtioneuvosto pitää perusteltuna sitä, että EU tukee merellisten suojelualueiden nimeämistä Jäämerelle mm. Koillis-Atlantin meriympäristön suojelua koskevan yleissopimuksen (OSPAR) kautta.

Valtioneuvosto suhtautuu myönteisesti komission aikomukseen sopia yhteistyössä kumppanien kanssa monenkeskisestä oikeudellisesta sitoumuksesta arktisen alueen hiilivetyvarantojen hyödyntämisen ja oston estämisestä. Tavoite on yhdenmukainen EU:n ilmastotavoitteiden ja myös valtioneuvoston arktisen politiikan strategian linjauksen kanssa, jonka mukaan uusien fossiilisten varantojen avaaminen arktisissa olosuhteissa on ristiriidassa Pariisin ilmastosopimuksen tavoitteiden saavuttamisen kanssa ja sisältää taloudellisia epävarmuuksia ja riskejä. Esityksen eteenpäinvieminen edellyttää lainsäädännöllistä ehdotusta, jonka sisältöä valtioneuvosto tulee arvioimaan erikseen.

Valtioneuvosto korostaa rahoituksen merkitystä EU:n arktisen roolin vahvistamisen ja yhteistyön edistämisen kannalta. Valtioneuvosto vaikuttaa siihen, että arktinen yhteistyö ja arktiset erityisolosuhteet huomioidaan asianmukaisesti eri EU-rahoitusohjelmien suunnittelussa ja toimeenpanossa. Valtioneuvosto pitää tervetulleena tiedonannossa esiteltyä arktiseen politiikkaan liittyvää EU-rahoitusmahdollisuuksia kokoavaa investointi- ja informaatioportaalia, jonka tavoitteena on lisätä tietoa relevanteista EU-rahoitusvälineistä, ja joka avaa myös Suomelle kaupallis-taloudellisia mahdollisuuksia.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Valtioneuvoston kantaan yhtyen valiokunta pitää erittäin tärkeänä neljättä arktista tiedonantoa, joka korostaa EU:n roolia arktisen alueen kysymyksissä laaja-alaisesti, mutta painottaen ulko- ja turvallisuuspoliittisten näkökulmien lisäksi voimakkaasti tarvetta toimille ilmastonmuutoksen, luontokadon ja ympäristön pilaantumisen torjumiseksi. Tiedonanto on erityisen oikea-aikainen juuri nyt, kun myös geopoliittiset jännitteet ovat lisääntyneet ja samanaikaisesti kiinnostus arktisen alueen luonnonvarojen hyödyntämistä ja ilmastonmuutoksen seurauksena avautuvia merireittejä kohtaan on kasvanut voimakkaasti. Valiokunta korostaa, että geopoliittisten jännitteiden hil-

litseminen olisi tärkeää myös arktiselta alueelta saatavien luonnonvarojen globaalin kysynnän hallitsemiseksi niiden kestävän käytön turvaamiseksi.

Arktinen alue lämpenee rajauksesta riippuen kaksin- tai jopa nelinkertaisesti muita alueita nopeammin. Tiedonannon mukaan ilmastonmuutos onkin arktisen alueen suurin kokonaisvaltainen uhka. Ilmastonmuutoksen seurauksena ikiroudan sulaminen ja metaanikaasujen purkautuminen kiihtyvät, merten happamoituminen lisääntyy ja metsä- ja maastopalot sekä tulvat yleistyvät arktisilla alueilla. Arktisen alueen lämpeneminen vaikuttaa paikallisten olosuhteiden lisäksi maailmanlaajuisiin sääoloihin, meriin ja ekosysteemeihin. Siihen vaikuttavien globaalien ympäristökysymysten kannalta on tärkeää, että EU ottaa arktiset asiat mukaan keskusteluihin arktisten ja muiden toimijoiden kanssa. EU:n politiikka rakentuu YK:n merioikeusyleissopimuksen, Agenda 2030:n kestävän kehityksen tavoitteiden periaatteille sekä osallistumiseen Arktisen neuvoston, Barentsin euroarktisen neuvoston sekä Pohjoisen Ulottuvuuden yhteistyöhön.

Tiedonannossa nostetaan hyvin esiin toisaalta EU:n vahva rooli edelläkävijänä globaaleissa ympäristökysymyksissä ja toisaalta myös EU-peräisten päästöjen vaikutus kaukokulkeuman kautta arktisen alueen luontoon. On tärkeää, että EU jatkaa arktiselle alueelle aiheuttamiensa ympäristövaikutusten arviointia ja ehkäisee toimillaan merten roskaantumista, mustan hiilen, kemikaalien ja liikenteen päästöjen kaukokulkeutumista sekä luonnonvarojen kestämätöntä hyödyntämistä.

Valiokunta pitää valtioneuvoston tavoin keskeisenä sitä, että merelliset suojelualueet on nostettu tiedonantoon (keskisen Jäämeren kalastusta rajoittava sopimus, merellisten suojelualueiden nimeäminen Jäämerelle mm. Koillis-Atlantin meriympäristön suojelua koskevan yleissopimuksen (OSPAR) kautta ja YK:n aavan meren suojelua koskevat sopimusneuvottelut (BBNJ)). Valiokunta painottaa, että kun EU:n painopiste on tähän saakka ollut eteläisempien merialueiden kysymyksissä, on tärkeää tiivistää alueellista ja monenkeskistä yhteistyötä myös pohjoisten merialueiden osalta.

Valiokunta yhtyy myös myönteiseen kantaan komission tavoitteesta saada aikaan monenkeskinen oikeudellinen sitoumus arktisen alueen hiilivetyvarantojen hyödyntämisen ja oston estämisestä. Uusien fossiilisten varantojen avaaminen arktisissa olosuhteissa on ristiriidassa Pariisin ilmastosopimuksen tavoitteiden saavuttamisen kanssa ja sisältää taloudellisia epävarmuuksia ja riskejä. Tärkeä on myös arktisen politiikan strategiaankin sisältyvä vihreän siirtymän periaatteeseen kuuluva tavoite olla tuottamatta merkittävää haittaa (do no significant harm) ympäristö- sekä sosiaalisille ja kulttuurisille tavoitteille mukaan lukien vaikutukset alkuperäiskansojen oikeuteen harjoittaa omaa kulttuuriaan.

Valiokunta pitää tiedonannon merkitystä huomattavana siitä näkökulmasta, että arktinen yhteistyö ja arktiset erityisolosuhteet otetaan aikaisempaa paremmin huomioon eri rahoitusohjelmien suunnittelussa ja toimeenpanossa tavoitteena EU:n arktisen roolin vahvistaminen ja yhteistyön edistäminen. EU:n aktiivisempi osallistuminen Arktisen neuvoston työryhmien ja asiantuntijaryhmien työhön voi osaltaan luoda edellytyksiä EU:n tarkkailijastatuksen muodolliselle hyväksymiselle ja rakentavan yhteistyön parantamiselle. Relevanteista EU-rahoitusvälineistä tietoa lisäävä informaatioportaali edistäisi myös Suomen kaupallistaloudellisia mahdollisuuksia. EU:n

tiede- ja tutkimusrahoituksen ohjaaminen arktista aluetta koskevaan monitorointiin ja tutkimukseen hyödyttää monin tavoin myös Suomea.

VALIOKUNNAN LAUSUNTO

Ympäristövaliokunta ilmoittaa,

että se yhtyy asiassa valtioneuvoston kantaan korostaen edellä esitettyjä näkökohtia.

Helsingissä 16.2.2022

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Juha Sipilä kesk
varapuheenjohtaja Tiina Elo vihr
jäsen Petri Huru ps
jäsen Mai Kivelä vas
jäsen Hanna Kosonen kesk
jäsen Johan Kvarnström sd
jäsen Sheikki Laakso ps
jäsen Niina Malm sd
jäsen Mauri Peltokangas ps
jäsen Jenni Pitko vihr
jäsen Katja Taimela sd
jäsen Mari-Leena Talvitie kok
jäsen Ari Torniainen kesk

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Ekroos